

Poe handfer málið uppá. Og Aldous Huxley hefur í eini ekki minni gítari grein speirkið yrkjaran Poe og gjört vart við metrisku og ljómlika smakkloysi hansara. Sjálfur haldi eg hetta vera órættvíst. Og eg ditti mætar á ívast í, um Huxley – sum á ein hátt var ein kenstuligur rakdirðil, eg loyvi mætar á læna hetta orðið úr einum sangum hjá Dylan, "Ballad of a Thin Man" – hefur havt fyrirteytir fyrri at skilt tann villa og ólukkuliga Edgar Poe. Sannleikin er, at lesur tú Poe við upplatum hjarta, kanst tú fá stóra gleði av yrkingum sum eitt nú Ulalume og Annabel Lee. Tað er rætt, at hansara ørindislag stundum verður ov fullgiggjað. Og kortini finna vit eitt nú í Annabel Lee dømi um moderna, ó-regluligt snið, t. d. í reglunum:

...the wind came out of the cloud,
chilling
And killing my Annabel Lee.

Í bókmentasøguni eru mong dømir um undarligar umvegir. Av tí at franskir yrkjarar sum Baudelaire og Mallarmé tóku Poe til sín sum fyrirmynd og skaldsliga leiðarstjørnu, kom ávirkan hansara at streyma fyrst til Frankaríkis og haðani aftur til Onglands og til heimland hansara. Henda ávirkan byrjaði eftir øllum at døma í januar 1847, tá Baudelaire las søguna Tann svartu kettan eftir Poe í einum fronskum tíðarriti. Baudelaire kendi at kalla beinan vegin ein merkiligan skyldskap við tann amerikanska yrkjaran. Tann hugsan í poetikkini hjá Poe, sum serliga fekk týðning fyrri Baudelaire og efturmenn hansara, var hetta – sum týskarin Hugo Friedrich tekur til í bók síni um modernismuna – at "tað innihaldsliga í eini yrking ikki longur er tyngdin í henni, men verður miðil hjá teimum ljómliku kreftunum og teirra rørsrum, sum hava størri týðning enn innihaldið". Franskmen røpa hesa stevnu la poésie pure, t.e. "reinan skaldskap". Tað áhugaverda við hesi poetikkini er, at hon er so kompleks og hýsir stórum mótsetningum. Eitt nú verður í henni ratio, tann logiski tankin, brúktur til miðvíst at skapa sín káma og uttan-rationella mótsetning – musikk, tann málsliga ljómin, sum – í sínum mest fullgiggjaða skapi – ikki merkir ella umboðar nakað, men bara er.

Til seinast kunnu vit kanska spyrja: hvussu við Poe og okkara fjarskotna oyggjalandi? Poe var ikki sørt av einum íspegli, og fyrri fyrst fari eg, smittaður av evni mínum, at minna á, at lærarin hjá Poe í klassiskum málum á University of Virginia var bretin George Long. Hvat liggur beinari fyrri fótunum enn at hugsa sær, at abbasonur og navni henda George – Georg Long – kom til Føroya og fekk arbeiði sum setari á Dimmalætting, og at sonur hansara, Rikard, á henda hátt arvaði langabbans áhuga fyrri sínum evnaliga næmingi. Tíverri er ikki annað hald í hesi søgu, enn at hesin lærarin hjá Poe veruliga æt George Long, og at hann undirvísti á University of Virginia árin 1825-28. Og so eisini sjálvsagt tað, at føroyski yrkjarin Rikard Long – ein maður við europeiskum mentunarførningi – var kunnugur við skaldskapin hjá Edgar Poe. Vit kunnu leggja aftrat hesum, at ein av søgunum hjá Poe – A Descent into the Maelstrom – varð prentað sum framhaldssøga í Dimmalætting – á donskum sjálvsagt, har hevði hon heitið "I Malstrømmen" – frá 21. juni 1911, saman við einum stuttum inngangi um høvundin. Hetta er fyrstu ferð, eg veit um, at Poe hevur verið umrøddur – og ein søga hjá honum verið prentað – í einum føroyskum blaði. Blaðstjóri á Dimmalætting um hetta mundið var Oluf Skaalum. Lat meg leggja aftrat hesum, at tann føroyingur, sum í nýggjari tíð hevur víst Poe mest á huga, er góði vinur mín Heri Smith. Heri er undangongumaður á tann hátt, at hann helst var tann fyrsti, sum las og týddi eina søgu eftir Poe fyrri Útvarp Føroya. Hetta var sama søga, sum eg nevndi í áðni – Heri rópti hana "Hin loyndarfulli malstreymurin" – hon varð lísín upp í Útvarpi Føroya fyrst í sekstíárunum.

Tann føroyski yrkjarin, sum er næst skyldur við Poe, er kortini sjálvandi – Janus Djurhuus. Ein skuldi trúð, tá ein hugsar um lívið hjá Janusi sum heild, at hann hevur lívað við tí endamáli at gera til veruleika tað franska hugtakið le poète maudit, sum eina mest verður sett í samband við Poe: skaldið, sum er útiðst í og av sagt av samfelagnum. Fyrstu ferð eg veit um, at Janus beinleiðis visir, at hann hevur lisið Poe, er í december mánaði 1910. Janus hevði um hetta mundið verið

Franski yrkjarin Charles Baudelaire týddi Poe til franskt og gjørdi hann gítan í Europa

uppi til skrivliga próvtøku í lögfrøði, og hann kendi seg vónbrotan av úrslitunum. Tann 2. december 1910 skivar hann heim til konu sína, sum um hetta mundið var lærarin á Vidareid: "Nú styttest dagarnir og sum sjálvt hitt vónleysa tungsinn kennst December, the bleak december. Tann sum sat í náðum og friði heima í tni hugnaligu stovu". Henda orðargreipin – the bleak december – hevur Janus úr øðrum ørindi í yrkingini The Raven – á føroyskum Gorpurin ella Ravnurin – eftir Poe. Sløk fyra ár seinna, tann 14. august 1914 – staddur í Keypmannahavn, arbeiðsleysur og illa fyrri, nú kríggið var brostið á – skivar Janus soleiðis til konu sína:

Ikki var tað okkum báðum av gudum givið at tala nærmari saman um samfelagsviðurskipti – har valdar hin æviga tøg – og ikki gerst heldur neyðugt at skriva hvønnsmannstíðindi, hartil eru bløð, slatur og annað mannatos. Tó er altíð mín hugsan hjá tær og Hjørdis og í villum harmi slær mitt hjarta – as the scorial rivers that roll, groaning down the mountains.

Tann vulkanska vendingin scorial rivers – ár við gosmyrju – er tikið úr yrkingini Ulalume eftir Poe, um ein mann, sum í størstu sinnisrøslu, leitar upp grøvina hjá deyðu unnustu síni. Vit vita, at Janus – líkasum fyrirmynd hansara, sviin Gustaf Fróking – ætlaði at týða hesa yrking, men at hann gavst og í staðin fyrri yrkti Oktober. Eg kundi nevnt her, at Baudelaire, tá hann var um at ganga av vitinum, í síni neyð ákallaði Poe og bað hann vera miðlunggummann ella sendiboð miðlung og Gud. Tað er hugvekjandi, at okkara mætasti yrkjarin í sínum døpru løtum sum ein skipbrotin krøkti seg í yrkingarnar hjá Poe – sum vóru tær rekatrø á lívsins gjálvuta havi.

Í december 1930 kom The Raven – í Janusar umseting – á prent á føroyskum. Innihaldið í yrkingini er einfalt. Ein maður situr einsamallur eina ílveðursnát, illa níður av sorg um sína deyðu, vökrunnustu, tá ein ravnur flýgur inn í kamar hansara. Tað vil so til, at ravnurin hevur lært at siga eitt orð: Nevermore, t.e. "ongantíð aftur". Hetta sakleysa orðið fær spakuliga í mansins huga emblematiskan týðning: tað verður til eina næstan messandi áminning um hansara óbótliga miss. Eg tori illa her at meta um góðskuna í Janusar týðning. Fyribils haldi eg meg siggja, at hon hevur bæði fyrirmyndir og veikleikar. Hon tykist í stóðum ov leyslig og ov ógjølla gjørd. Hinvegin er niður-

lagið, Janus hevur funnið: "eingi ráð", munandi betri enn tað niðurlag, eitt nú danski umsetarin Otto Rung brúkar. Eisini haldi eg, at tá hugsað verður um, hvussu ómetalliga trupul henda uppgávan má hava verið, hevur føroyska týðingin ein sjáldsaman lættleika yvir sær. Yrkjarin má hava verið væl fyrri skapanarlaga, tá hann greiddi sína uppgávu. Seinasta ørindi hjá Janusi ljóðar soleiðis:

Gorpur ruggar, aldri flytur,
enn hann situr, enn hann situr,
har hann kjósaði sær sessin,
marmormynd av Pallas á -
sum tá gastur durvar, droymir,
eygnabrú hans ræðslu goymir,
lampuljósið um hann floymir,
festir skuggan gólvið á,
og eg veit, at til at lyfta
lund mæst hesum skugga frá
loystast, loystast – eingi ráð.

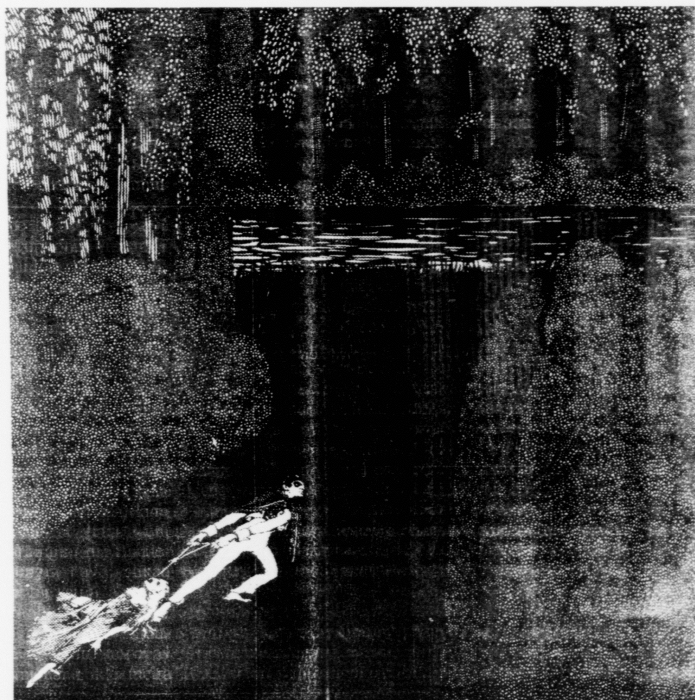
Vit venda nú aftur til Poe. Hansara seinastu ár vóru honum tung, trupul og fløkt. Sum nevnt doyði kona hansara, Virginia, av tuberkulum tann 30. januar 1847. Hetta tók honum so fast, at hann ongantíð forvann tað aftur. Sorgin gjørdi, at hann fall til drykkjuskap, og við tað at hann hevði eitt viðfjót drykkjulyndi, gjørdust herðindini honum drúgv og heilsu hansara mein. Tað er kortini týðiligt, at hann bardist mannliga móti sínum ónollum, arbeiðdi hart viðhvørt og eitt skifti var limur í einum fráhaldsfelag. Samsýningar til yrkjarar vóru smáar tá á døgum og tilvildarlugar. Tað var tí vanligt at lata yrkjarar fáa almenn stórv, so teir kundu breyðfóða seg. Men Poe hevði við sínum hvassa og stundum óreina kríuska penni fingið sær so nógvur figgindar, at fá fólk vóru eftir til at stuðla og hjálpa honum.

Í sambandi við at Poe á heysti 1849 ætlaði sær at giftast uppafur, gjørdi hann eina ferð úr Richmond – hann ætlaði sær til New York. Á ferðini hvarv hann og var burtur í fimm dagar. Tann 3. oktober fekk Dr. J.E. Snodgrass, ein vinmaður hjá Poe í Baltimore, hetta brævið frá einum prentara:

Ein maður, illa tiltýggjaður, er staddur í Ryans's 4th Ward Polls, hann gongur undir navninum Edgar A. Poe og sýnist at vera í stórari neyð, og hann sigur, at hann kennir teg, og eg kann vísja teg um, at hann hevur brúk fyrri hjálpi alt fyrri eitt.

Tað vísti seg – tá ið Snodgrass fann Poe – at hann var bæði rívin og skræddur og deyðasjúkur. Hann varð nú ferdur á sjúkhusið. Men hann var fallin í óvit og raknaði ongantíð so frægt við aftur, at hann fekk sagt, hví hann var komin so illa fyrri. Hann doyði í Washington College Hospital tann 7. oktober 1849 klokkan fimm um morgunin.

Um tað mundið Poe hvarv, var val í býnum Baltimore. Korruptiónin var stór í býnum, og tað var vanligt at harkalið, sum vóru góldin av valelvnum, lokkaðu fyrlibyttur og býarstrok inn í ávis hólir, har tey língu brennivín, mat og rúsevni aftur fyrri at atkvøða fyrri valelvnum. Sambært leysasøgunum hevði Poe fløkt seg upp í ein slíkan hól av ørvitisfiskum, men hetta er ongantíð prógvað. Kortini er ikki sørt av ironi í tí hugsan, at hetta glógvandi flogvitið – sum ikki trúði upp á framburð og helt lítið um fólkaraðistankan – skuldi enda sínar dagar sum rúkkja hjá eini keipumynd av amerikonskum fólkaraði. Tað fær ein at hugsa um sálukongin í tí gítu yrkingini hjá Baudelaire, sum skipsmannin hevði slíkan stutleika av: fangaður og settur á skipsdekkið hevði hesin stolti fuglur – fyrr skýggjanna hugprúði drottur og skjúttanna sigursæli ertari – slíkan ampa av sínum velduga flogi, at hann ikki meira var gonguføgur.

Poe hevur inspirerað óvanliga mong listarfolk. Hetta er mynd eftir Harry Clark til krimisøguna »Gátan um Mary Rogét